

Klassijuhataja kui kommunikatsioonijuht

Halliki Harro-Loit, Lemme Randma

Klassijuhataja on ka kommunikatsioonijuht, kelle ülesanne on korraldada õpilaste omavahelist suhtlemist, aga ka infovahetust õpilaste ja õpetajate, vanemate ja kooli ning vanemate ja õpilaste vahel. Iga klassi puhul on rõhuasetused erinevad, sõltuvad koolikultuurist, vanemate harjumustest, kollektiivi suurusest ja juhtkonna hoiakutest. Need tegurid määravad, kui võrdhäid suhteid ja informeeritust väärtustatakse, ja teisalt, kui võrd eeldatakse, et klassijuhataja töö hulka kuulub kommunikatsiooni planeerimine ja sellega tegelemine.

Kõige suuremat tööd nõuab suhete loomine õpilaste vanematega, nende teavitamine kõigest käimasolevast, nende kuulamine ja nendega koos tegevuste planeerimine. Vanemaid on raske kommunikatiivsete tegevustega juhtida ja ilmselt kipuvad klassijuhatajad just seetõttu nende juhtimise vajalikkust alahindama. Eeldatakse, et õpetaja juhtida on pigem klass ehk õpilased. Lapsevanemaid kaasatakse küll informatsiooni valdamisse, kuid tunduvalt olulisem on kaasata nad õppeprotsessi juhtimisse.

Kuna klassijuhataja on lapsevanema esmane allikas koolis toimuva ja koolikultuuri kohta, saab vanem just tema tegevusest aimu, kuidas toimub koolis kommunikatsioon ja kuidas suhestutakse probleemidesse, kuidas neid lahendatakse. Klassijuhataja juhib ja vahendab kommunikatsiooni laste, vanemate, õpetajate, tugispetsialistide ja kogu kooli vahel.

Leheküljel 26 toodud tabel kirjeldab klassijuhataja ja vanemate kommunikatsiooniviise. See on Tartu Ülikooli õpetajakoolituse alusmooduli kursuse „Suhtlemine ja tagasiside haridusorganisatsioonis“ metoodilise materjali kohandus. Tabel näitab, kui suur on tänapäeval valikute ja võimaluste hulk, mille vahel tuleb klassijuhatajal valida, lähtudes kommunikatsiooni eesmärgist ja probleemi iseloomust.

Kool on vanematega suhtlemiseks ette näinud e-kooli funktsioonid ja kooli kodulehel oleva teabe. Etteantud formaat on tavaliselt ka vähemalt üks lastevanemate koosolek aastas. Klassi ühisürituste jaoks võib luua Facebooki grupi, samas ei tasuks seal lahendada lastevahelisi tülisid.

Klassijuhatajal tasub lapsevanematega läbi rääkida, milliseid informatsioonikanaleid ja millisel puhul osapooled kasutada saavad ja eelistavad. Oluline on kokku leppida helistamise ja kokkusaamise kord, kuna need on kõige individuaalsemad suhtlusviisid ja nõuavad aja panustamist. Hea on läbi rääkida, millistel kellaegadel on õpetaja ja lapsevanem nõus telefonile vastama ja millisel ajal on mõistlik saata vaid sõnum, ning kas ja kui kiiresti on võimalik vastata e-kirjadele.

Klassijuhatajal kui juhil on vaja läbi mõelda, millised on talle otstarbekad suhtlusviisid, -formaadid, -kanalid ja suhtluse maht.

Tabel 1. Klassijuhataja ja lapsevanemate kommunikatsiooniviisid.

	Formaat ja funktsioonid				
Vahendamata kommunikatsioon	Lastevanemate koosolekud: informeerimine, arutelud, otsustamine ideede genereerimine.	Probleemvestlus: probleemide ja vajaduste selgitamine, mõnikord ka tugispetsialistide osavõtul.	Läbirääkimised: nii õpetaja ja vanema vahelised läbirääkimised kui ka läbirääkimised, kus õpetaja vahendab last ja vanemat, last ja aineõpetajat jm osapooli.	Lühikesed suhtlusaktid: oluline on reageerimiskiirus, nt kohtumine lapsevanemaga kooli aktusel või ka bussipeatuses.	Arenguveustus: lapse, tema vanema ja õpetaja vestlus, kus eesmärk on anda lapsele kõige rohkem kõneaega.
Vahendatud kommunikatsioon	Klassi blogi, mis sisaldab ka foorumeid.	E-kooli ainealased sissekanded ja õpetajate „märkamised“, paberkandjal õpilaspäevik.	Tunnistus, iseloomustused, kirjalikud kokkuvõtted lapsevanemale.	Telefonikõned, -sõnumid või e- kirjad, kiire informatsiooni edastamiseks ja aktuaalsete probleemide lahendamiseks	Kooli koduleht: vanem leiab üldise informatsiooni.

Kommunikatsioonivormide valikud

Suhtlemiseks kulub palju aega ja tulenevalt klassi eripärast peab klassijuhataja alati valima, milline kommunikatsioon on nüüd ja kohe hädavajalik, kuidas korraldada suhtlus lastevanematega nii, et kõigi laste vajadused saaksid rahuldada (mitte suhelda vaid aktiivsete vanematega). Näiteks kui klassis juhtub olema palju erivajadusega lapsi, tuleb klassijuhatajal tõenäoliselt pidada sagedamini probleemvestlusi, kus osalevad nii tugitöötajad kui ka lapse vanemad. Selle arvel võib juhtuda, et mõni lastevanemate koosolek jääb kehvemini ettevalmistatuks, aga kahtlemata on koosoleku korrast tähtsam vajadus tagada erivajadusega lapsele võimalikult kiiresti kõikide õpetajate mõistmine.

Klassijuhataja peaks mõtlema, millised kommunikatsiooniviisid talle sobivad. Mõnele klassijuhatajale võib olla meelepärane suhelda vanematega eeskätt ühisüritustel. Siiski ei tohiks valida üksnes mugavustsoonis asuvaid formaate. Näiteks kui klassijuhataja kardab vahendada kahe lapsevanema konflikti lahendamist, ei tohiks ta sellist suhtlusolukorda vältida, vaid pigem võiks kolleegidelt (sh kooli psühholoog, sotsiaalpedagoog) abi küsida. Suhtlemisoskusi on võimalik trennida ja harjutada.

Tasuks meeles pidada, et ka juhuslik kohtumine lapsevanemaga näiteks bussipeatuses võib osutada vestluseks, mis võtab maha lapsevanema hirmu kooli ees. Niisugune kohtumine annab võimaluse rääkida murest, millest lapsevanem pole osanud enne rääkima tulla, aga ainult juhul, kui klassijuhataja oskab kiiresti reageerida ja ootamatult tekkinud vestluse võimaliku eesmärgi enda jaoks läbi mõelda.

Klassi blogi võimaldab virtuaalruumis kokku tuua nii vanemad kui ka õpilased. Postituste kaudu on võimalik vähehaaval tegeleda ka klassi väärtuste selitamisega. Blogide foorumid võimaldavad luua arutlusolukordi, kus kõik saavad oma mõtte rahulikult läbi mõelda ja seda väljendada. Klassijuhataja õpetab siin nii lastele kui ka vanematele lisaks foorumi arutelude hea tava reegleid.

Operatiivset infot on hea edasi anda listikirjadega. Kirjaliku kommunikatsiooni eelis on, et see võimaldab saada ja jagada infot ning avaldada arvamust just siis, kui see on ajaliselt kõige mugavam. Lisaks lubab elektrooniline suhtlus informatsiooni talletada. Vahendatud kommunikatsiooni puhul tuleb aga alati mõelda, et see ei riivaks kellegi privaatsust.

Klassijuhataja kui väärtusarutelude modereerija

Üks klassijuhataja keerulisemaid ülesandeid on luua ühine pinnas väärtuste üle arutlemiseks. Kui vanemad jagavad ühiseid väärtusi, püüavad toetada kõiki lapsi, usaldavad õpetajat, toetavad klassi ühistegevusi, on arutlevad ja positiivse suhtumisega, on ka laste suhted positiivsemad ja toetavamad. Kuidas aga jõuda sellise üksteisemõistmiseni?

Kindlasti tuleb ühiste väärtuste väljaselgitamisega algust teha juba esimestest kohtumistest peale.

Halb on see, kui vanemad vaidlevad tuliselt selle üle, kas jõuluningiks peaks olema 10 eurot väärt asi või tuleks kingid ise meisterdada. Veel halvem on aga olukord, kus mõni laps jätab teise lapse tehtud kingi klassi vedelema. Niisugused olukorrad näitavad, et selle klassi vanemate vahel on läbi rääkimata ja kokku leppimata väga olulised väärtused ja põhimõtted. Kingituste tegemine, vastuvõtmine ja nende tähendus on kultuuriliselt keeruline, kuid annab võimaluse rääkida nii peretraditsioonidest ja hoiakutest asjade suhtes (mis pole tarbimisühiskonnas sugugi kõrvaline teema) kui ka raha väärtusest, solidaarsest ja õiglasest panustamisest. See võib innustada lapsi hoolima ja üllatama.

Lisaks väärtustest rääkimisele saab klassijuhataja suunata vanemaid toetama häid praktikaid.

Üks täiskasvanud naine meenutas veel aastakümneid pärast keskkooli lõppu, kuidas nõukogudeaegsel naistepäeval üllatasid klassivennad iga tüdrukut (ka seda naist, kes oli siis silmapaistmatu tüdruk ning enamasti tähelepanuta jäänud) iseküpsetatud koogi ja väikese kaardiga, kus iga tüdruku kohta oli kirjutatud mõne (anonüümse) poisi kena mälestus sellest tüdrukust.

Vaevalt, et teismelised poisid sellise idee peale ise tulid – küllap oli mõtte taga ühe või mitme vanema elukogemus.

Nii mõnigi õpetaja võib enda kogemusele mõeldes arvata, et lapsevanemad ei jõua kunagi kokkuleppele, sest nende hoiakud on nii erinevad. Mõni vanem ei tule koosolekule asju arutamagi. Siiski nähtub väärtuskasvatuse konkursil osalenud koolide kogemustest, et kui eeldada vanematelt lapse koolituleku esimestest päevadest peale suhtlust kooli, klassijuhataja

ja teiste lastevanematega, kujuneb sellest harjumus. Sellisel puhul võib loota, et kriitiline mass vanemaid hakkab vähehaaval mõjutama ka kõrvalehoidjaid.

Erinevuste juures on võimalik leida ühisosa. Loomulikult on kõigil erinev elukogemus, harjumused ja huvid, kuid klassijuhataja roll on leida ühised eesmärgid ja neid toetavad käitumiskokkulepped, mõtestada lapsevanema suhe teiste lapsevanemate, lapse ja klassiga tervikuna. Tuleb näidata koostöövõimalusi, astuda esimene samm.

Miks on vaja ühised eesmärgid välja selgitada? Peamiselt selleks, et igal lapsel oleks klassis emotsionaalselt hea ja turvaline olla. Pole vist vanemat, kellele selline siht ei sobiks. Tõsi, on vanemaid, kellele on lapse emotsionaalsest heaolust tähtsam tema akadeemiline edu ja klassi distsipliin. Sellises olukorras peaks klassijuhataja panema vanemad mõtlema, mida tähendab neile „distsipliin“ ja „emotsionaalne turvalisus“. Kas emotsionaalne heaolu ja turvalisus pole ehk mitte distsipliini eeldus?

Nende mõistete tähenduse üle arutlemine on küll hea, kuid ilmselt mitte väga tõhus. Pigem võiks klassijuhataja abiks võtta konkreetset olukorrad klassis, näiteks situatsiooni, kus üks laps teeb teise kohta kõigi ees halvustava märkuse: „Sa oled nii loll, sest sa ei oska lugeda!“ Klassijuhataja saab panna vanemad arutama, mida sellises olukorras teha. Arutelused kuulates selgub, keda näevad vanemad vastutajana, keda ohvrina ja milliseid mõjutamisvõtteid on nad valmis kasutama. Lõpuks saab koos arutada, kui tähtis on anda hinnangutest vaba tagasisidet ja kuidas see oskus ka lastele selgeks teha.

Selliste arutelude modereerimisel on klassijuhatajal hea kasutada peegeldamist ja ümbersõnastamist. On tähtis, et kõik vanemad tunneksid end kaasatuna. Isegi kui arvamused on alguses väga vastukäivad, saab küsimuste ja peegeldamise abil n-ö laiendada vanemate probleeminägemise horisonti ja lahenduste skaalat (nii nagu õpetajate „Väärtuste mängus“ laiendavad valikud käitumisotsuste võimaluste skaalat).

Tuttav lapsevanem

Klassijuhataja suhted vanematega võivad olla lähedasemad või kaugemad, sama kehtib väärtuste kohta. Tähtis on hoida tasakaalus sõbralikke ja professionaalseid suhteid, seda on aga lihtsam teha siis, kui kohelda kõiki vanemaid võrdselt, mitte laskuda mõnega koolivälisesse sõprussuhtesse. Kui aga kogukond on väike ja mõni lapsevanem on väga lähedane, tuleb õpetajal oma rolli koolis selgelt teadvustada. Kui on vaja klassijuhataja kontekstis suhelda, tuleb ka lapsevanemale teada anda, millises rollis parasjagu suhtlus käib. See hoiab suhted selgemad.

Klassijuhataja saab uue klassi, kus üks lapsevanem on tema endine pinginaaber. Juba esimesel koosolekul võrdleb endine pinginaaber õpetajat nende kunagise klassijuhatajaga.

Probleeme võib tekitada olukord, kus klassis õpib teise õpetaja laps. Klassijuhataja võib sellisel juhul teada kolleegi lapse probleemide, võimekuse ja vajaduste kohta rohkem, mis tähendab sageli vähem valesid eeldusi ehk paremat mõistmist, isegi kui klassijuhataja seda teadlikult ei tee. Näiteks teab klassijuhataja, et kolleegi laps oskab hästi esineda. Kui on vaja teha kiire otsus, kes kooli aktusel esineb, on kõige kindlam valik kolleegi laps. Nii juhtub see mitu korda, nii et teised lapsed ei saa proovida. Parim lahendus sellisel juhul on kriitiline eneseanalüüs: milliste kanalite kaudu, kui intensiivselt ja millise õpilase kohta ma informatsiooni saan? Milliste õpilaste kohta ma tegelikult midagi ei tea? Ja kõige olulisem: kuidas mõjutavad minu otsuseid minu suhted õpilase vanemaga?

Samasugune probleem võib tekkida väärtuste osas: on vanemaid, kelle väärtused on õpetaja omadega sarnased, aga ka neid, kelle omad on klassijuhataja isiklike väärtuste ja printsiipidega suisa konfliktised. On ka vanemaid, kelle käitumistavad jäävad klassijuhatajale võõraks. Kui võõrad ja kauged hoiakud tekitavad klassijuhatajas soovi suhtlust vältida, tuleb leida kommunikatsiooniviisid, mis oleksid vanemale tõhusad ja klassijuhatajale sobivad.

E-kool – tagasiside ja märkused

E-kool või selle alternatiivide kasutamine on üks kommunikatsiooniviis: see on pidev, personaalne, vahendatud ega soodusta arutelu, küll aga teavitab ja annab tagasisidet. Õpetaja kasutab keskkonda enamasti õpilase ja vanema informeerimiseks akadeemilistest tulemustest ja kodustest ülesannetest, vahel ka selleks, et anda hinnanguid õpilase osaoskuste arengu kohta.

E-kooli tuleb võtta kui üht kommunikatsioonivõimalust, millel on omad piirangud ja võimalused. E-kool ei saa jääda ainsaks klassijuhataja ja vanema vaheliseks kommunikatsioonikanaliks. Keskkonna kaudu ei saa luua usaldust, see sobib eeskätt viisiks, kuidas anda **pidevat** akadeemilise õppe tagasisidet.

E-kooli tagasiside on kolmes aspektis eriline:

1. Tagasisidet antakse korraga nii õpilasele kui ka vanemale.
2. Tagasiside vanemale on õpikontekstist välja rebitud.
3. Tagasiside peegeldab õpetajate hoiakuid ja tööd mustvalgelt. Teadmata jäävad näiteks kokkulepped, mida õpetaja kontrolltöös või arvestustöös hindab.

Õpilase motivatsioonisüsteemis on tagasisidel tähtis roll. Maslow' vajaduste püramiidi üks etappe eneseteostuseni jõudmisel on tunnustusvajadus. Kõik ootavad, et neid positiivses võtmes märgataks. Rõõmuga võetakse vastu konstruktiivset kriitikat, mis ei anna hinnanguid ega ole ründav.

Üks e-kooli probleem ongi peamiselt vaid negatiivse tagasiside andmine. Tekib kolm ohtu, mis võivad vähendada õpilase õpimotivatsiooni.

1. Kommentaarid on sageli napid, negatiivne on suure üldistusastmega.
2. Infomüra tõttu tekkinud võimalikku väärtõlgendust ei saa kohe korrigeerida.
3. Sõnaga „märkus“ kaasneb negatiivne varjund, sest märkus tähendab ju midagi kriitilist.

E-kooli võib siiski kirjutada ka positiivseid märkusi. Neutraalsem sõna oleks „tähelepanek“, mis annaks teada, kuidas oli. Lahtri juures asuvast sõnast algab eelhäälestus, kuidas õpetaja märkust-kiitust kirjutab ja kuidas lapsevanem seda loeb.

Kuidas ei tohiks e-kooli kasutada?

Õpilane saab tunnitöö eest „2“ ja märkuse, et „ei teinud tunnis tööd kaasa“. Hoolas vanem, kes jälgib pidevalt oma lapse käekäiku, näeb seda tööl e-koolist. Ema (või isa) ärritub, haarab telefoni ja helistab lapsele. „Mis toimub? Miks sa tunnis tööd ei tee? Jälle kaks? Kodus räägime!“ Lapse edasine koolipäev on rikutud. Kodus kohtutakse, aga kuna laps teab ema (või isa) ärritusest, ei hakka ta pikalt seletama, vaid kohmab, et küll ta ära parandab. Laps läheb ust prõmmides oma tuppa.

Sündmus võib edasi areneda eri moods, kuid sageli kujunevad just sel kombel lõhutud ja kauged suhted. Nendesse protsessidesse on raske sekkuda. Mis siis toimub ja mis võiks olla

teisiti? Ema (või isa) – olles eemal – tunneb end sellises olukorras abitult ja sageli ka süüdi. Põhjused võivad olla erinevad: mu laps ei saa hakkama, kuidas ta saab selle ära parandada, ma ei aidanud teda eile piisavalt, ei kontrollinud tema õppimisi. Tõusis ärritus ja ema (või isa) ei osanud oma tunnetega hakkama saada ega ratsionaalselt käituda.

Nii hindest kui ka märkusest häiritud laps tegeles ebaõnnestumisega omal moel, kuid talle ei antud võimalust vastutust võtta. Vastutuse võtmine tähendanuks ise kodus juhtunust rääkimist, olukorra analüüsimist, planeerimist ja parandamist. Vanem ja õpetaja võtsid lapselt võimaluse õppida.

Kuidas e-kooli tähelepanekuid kirjutada?

- Pane tähele tegu, mitte inimese loomust.
- Too esile nii negatiivset kui ka positiivset ehk nii probleem kui ka saavutus.
- Kirjelda olukorda, kuid ära anna hinnanguid.
- Palu võimalusel märkusele tagasisidet – räägi lapse ja vanematega.